

Jaarverslag Praktijkcentrum 2017

Hans Schaeffer 4 juni 2018

praktijkcentrum
voor onderzoek en
dienstverlening
in de kerken

ONDERSTEUNEN EN INSPIREREN

VAN KERKEN ONDERWEG

Inhoud

Woord vooraf	4
Bestuursverslag	5
Naam en instelling	5
Bestuur	5
Doelstelling en organisatie	5
Verslag werkzaamheden 2017	7
Samenhang van de hoofdprocessen in programmalijnen	7
Onderzoek	9
Onderwijs	10
Overzicht concrete output onderzoek en publicaties	13
Symposia en PR-activiteiten	14
Kwaliteitszorg	14
Financieel	15
Waar richten wij ons op in 2018?	16
Bijlage jaarrekening 2017	17

Woord vooraf

Het is al weer vier jaar geleden dat het Praktijkcentrum uit de startblokken kwam. Het stemt tot dankbaarheid dat het Praktijkcentrum een goede plaats heeft verworven in het midden van de kerken.

De programmalijnen zijn goed overdacht en het blijkt steeds weer hoe belangrijk het is dat het werk in de kerken, de advisering en de ondersteuning, een stevig fundament vinden in het onderzoek. Een goede analyse kun je niet doen zonder onderzoek naar de feitelijke situatie. De visie op onderlinge afhankelijkheid van empirisch onderzoek en advisering blijkt in de praktijk waardevol te zijn.

Ook als we kijken naar de bedrijfseconomische kengetallen, zijn we dankbaar: het Praktijkcentrum hoefde in de eerste jaren van haar bestaan niet terug te vallen op garantiestelling van de kerken, maar kon haar eigen broek ophouden. Het kerkelijk quotum wordt ingezet om de basis voor het werk in de kerken te leggen, de basisformatie te financieren en - door aangepaste tarieven toe te passen - de advisering bereikbaar te houden voor ook de kleine kerkelijke gemeenten.

Het Praktijkcentrum bleef, vanwege alle ambities, in bedrijfseconomisch opzicht scherp aan de wind varen. Dienstverlening door het Praktijkcentrum in de kerken werd in mindere mate gevraagd omdat veel kerken intensief bezig waren met de besluiten van de Generale Synode om toe te staan dat vrouwen ambtsdragers kunnen worden, en de GS zelf hiervoor een eigen adviserend deputaatschap in het leven heeft geroepen. Tegelijk heeft de directie op instigatie van het bestuur besloten tot een belangrijke inhoudelijke uitbouw van de eigen identiteit van het Praktijkcentrum om te komen tot meer focus en meer gerichte inzet van capaciteit en kennis in de kerken op gebieden waar het Praktijkcentrum toegevoegde waarde heeft ten opzichte van andere aanbieders van kerkelijke dienstverlening. Ook dit proces heeft de nodige inzet en middelen gevraagd.

Het resultaat 2017 is dan ook een klein verlies – en daarom zijn nadere maatregelen nodig, die in het bestuur worden voorbereid voor in 2018.

Ieder die op de hoogte wil blijven van de werkzaamheden van het Praktijkcentrum kan zich abonneren op de nieuwsbrief via www.praktijkcentrum.org. Daarin vindt u congressen, lezingen, publicaties, evenementen en andere informatie.

Met veel plezier zien we terug op het jaar 2017. Naast alle blijdschap was er ook zorg rond de ziekte van de directeur, dr. Henk Geertsema. We zijn blij dat hij in 2018 een voorzichtige poging tot re-integratie kan wagen.

Soli Deo Gloria!

Jan de Jong, voorzitter bestuur Praktijkcentrum.

Bestuursverslag

Naam en instelling

Het Praktijkcentrum Gereformeerde Kerken (verder Praktijkcentrum) is tot stand gekomen vanuit een samenwerking tussen deputaten OOG, de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gevestigd te Kampen (verder TUK) en de hogeschool Viaa (voorheen Gereformeerde Hogeschool), gevestigd te Zwolle (verder Viaa). Vanuit de drie partners worden (wetenschappelijke, praktijktheoretische en algemeen praktische) waarnemingen, kennis, onderzoek en advies ingezet voor het bereiken van de doelstelling van het Praktijkcentrum.

Het Praktijkcentrum is een rechtspersoon (zelfstandig onderdeel) in de zin van art 2:2 lid 1 van het BW en is ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel te Zwolle onder nummer 62291742.

Bestuur

Drie bestuursleden zijn door de synode benoemd: Mevrouw J. de Goeij-van Dooren AA, de heren ds. S. de Jong en R.E. Hoving MCM. Twee bestuursleden zijn benoemd namens TUK en Viaa: drs. J. de Jong MCM CMC respectievelijk drs. J.D. Schaap MPM. Mevrouw drs. M. Welmers-van den Berg kan namens Viaa drs. J.D. Schaap vervangen. De bestuursfuncties zijn onbezoldigd.

De heer dr. H. Geertsema is als directeur voor 0,4 FTE in een bezoldigde functie aan het Praktijkcentrum verbonden. Dr. J.H.F. Schaeffer is als hoofd onderzoek aan het Praktijkcentrum verbonden, via onbezoldigde detachering vanuit de TUK. De taken en verantwoordelijkheden van de directie liggen vast in een directiereglement.

Doelstelling en organisatie

Het Statuut Praktijkcentrum Gereformeerde Kerken omschrijft de doelstelling van het Praktijkcentrum in artikel 1.2 en 1.3 als volgt:

“Het Praktijkcentrum heeft primair tot doel de Gereformeerde Kerken te ondersteunen op het gebied van de kerkelijke handelingspraktijk, praktijkgericht onderzoek, kennisverwerving en dienstverlening.

Het Praktijkcentrum kan haar activiteiten mede ter beschikking stellen van andere kerkgenootschappen, organisaties, instellingen of personen.”

Basis voor de werkwijze van het Praktijkcentrum is het businessplan.

Het Praktijkcentrum kent vier hoofdprocessen:

- onderzoek, visievorming en experimenten;
- dienstverlening en advisering;
- onderwijs en training (incl. daarmee verbonden productontwikkeling);
- secundaire processen (ondersteuning en leiding).

In 2017 zijn enkele wijzigingen in de personele bezetting doorgevoerd. Voor de ondersteuning bij kwalitatief onderzoek is een nieuwe medewerker aangenomen. Tevens

is er een afgestudeerde Godsdienst-pastoraal werker van Viaa aangenomen om zijn afstudeeronderzoek naar het functioneren van kringen voort te zetten. Dit onderzoek wordt apart bekostigd vanuit bijdragen van het Steunfonds en in financieel en inhoudelijk partnerschap met Generaal Diaconaal Deputaatschap en Diaconaal Steunpunt uitgevoerd. De omvang van de personele inzet is verantwoord in de toelichting op de exploitatierekening.

De uitvoering van de werkzaamheden ligt bij de bureauorganisatie. Vanaf 1 januari 2014 is het Praktijkcentrum gehuisvest in het gebouw van Viaa, Grasdorpstraat 2 te Zwolle.

Verlag werkzaamheden 2017

Samenhang van de hoofdprocessen in programmalijnen

De hoofdprocessen waren bij de start van het Praktijkcentrum inhoudelijk met elkaar verbonden in vijf programmalijnen. Een programmalijn biedt een inhoudelijke samenhangende, sturing aan onderzoeksactiviteiten, toerusting van gemeenten, ontwikkeling van materialen en het verzamelen van gegevens.

Er is in 2015 gekozen om de vijf oorspronkelijke programmalijnen terug te brengen tot vier. Derhalve zijn in 2016 de werkzaamheden van het Praktijkcentrum ondergebracht onder de volgende vier programmalijnen: (1) Verbinding met de Bron; (2) Gemeenten, leidinggeven en transities; (3) Uitreikende gemeenten en (4) Data & trends. In 2017 is tevens besloten dat voor 2018 er een extra programmalijn 'Jongeren' zal worden ontwikkeld, die tot nu toe samenviel met 'Uitreikende gemeenschappen'.

De programmalijn-uitwerkingen zijn sturend voor activiteiten die vanuit het Praktijkcentrum worden ondernomen. Tevens worden vragen vanuit de kerken gerubriceerd onder een van de programmalijnen om gemakkelijker beleidsinformatie te kunnen genereren.

Voor ieder van de programmalijnen is een programmalijn-eigenaar aangesteld met als taak de programmalijn verder te ontwikkelen op adviesactiviteiten, toerustingsactiviteiten en onderzoeksactiviteiten. Voor de programmalijnen zijn invullingen geschreven in overleg tussen de programmalijn-eigenaar en collega's.

Programmalijn Verbinding met de Bron

Verbinding met de Bron is een programmalijn die werkt vanuit de vraag: Hoe geef je als kerk je bronnen door en hoe leg je de verbinding met het dagelijks leven?

In het kader van de samenwerking met Forum C is het thema 'Wetenschap in de kerk!' meer in de kerken gelegd door 6 toerusting avonden. De pilot van 2016 is doorgezet naar een duurzamere samenwerking met Forum C over de verhouding geloof & wetenschap en wil het gesprek over wetenschap en geloof stimuleren in de kerken. Verbinden met de Bron wordt ondersteund door de catechesemethode Follow Up en Bijzonder! Daarnaast is de planontwikkeling gestart gericht op een breder, vernieuwender aanbod rond 'Leren in de kerk'. Dit is een vervolg op de ontwikkeling van de bijbelstudiemethode OPEN.

De dienstverlening rond het voeren van geloofsgesprekken en begeleiding van gemeentes rond het meer verbinden met de Bron Jezus Christus is toegenomen. Hier is een verbinding te leggen met de andere programmalijnen.

Programmalijn Gemeenten, leidinggeven en transities

Binnen de programmalijn Gemeenten, leidinggeven en transities berust een groot deel van de inzet op maatwerk. In totaal werden 19 gemeenten begeleid. De vraagstelling blijft divers en heeft toch vaak dezelfde knelpunten: samenwerking binnen de kerkenraad, advisering met het oog op de nabije toekomst van de gemeente, pastorale structuren in de gemeente. In 7 gemeenten hebben we de begeleiding ondersteund met de inzet van Startpunt: een meetinstrument om kerkenraden en gemeenten inzicht te geven in het eigen functioneren.

Minder vaak voorkomend maar zeker zo pregnant zijn de samenwerking NGK-GKv en samenwerking tussen verschillende kleine gemeenten.

Binnen deze programmalijn wordt ook geadviseerd op complexe en gevoelige situaties. Er is een hartelijke samenwerking met diverse gremia binnen de kerken, waarbij dienstverlening aan de gemeenten centraal staat. Ook is er een kennismaking geweest met de eerste lichten interim-predikanten.

Programmalijn Uitreikende gemeenschappen

Binnen deze programmalijn is het samenwerkingsproject van de diaconale steunpunten en het jeugdwerk uit de NGK, GKv en CGK voortgezet. De artikelen die in 2016 waren geschreven voor het blad *OnderWeg* zijn gebundeld, aangevuld en geredigeerd tot een brochure. In het voorjaar van 2017 is de brochure 'Deel je leven!' verschenen. Deze brochure is een speciale (en gezamenlijke) editie van *Diacon*, een magazine van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Naast de uitgave van de brochure zijn er vanuit de werkgroep 'Jongeren en diaconaat' workshops gegeven op de Jeugdleidersconferentie en de diakendag 2017 (Diaconaal Steunpunt) en is er een pilot gehouden voor een regiobijeenkomst in Oegstgeest waarin jeugdwerkers en diakenen samen met elkaar aan de slag zijn gegaan.

Via de zoekerswebsite www.vragenovergeloven.nl richt het Praktijkcentrum zich op het ondersteunen van lokale kerken. De site is gericht op zoekers, maar het is de bedoeling dat lokale kerken de site gebruiken als hulpmiddel in het contact met zoekers.

In de Learning Community (een tweejarig leertraject waarin jeugdwerkers leren hoe ze kunnen bouwen aan een cultuur van discipelschap en missionair zijn in het jeugdwerk) hebben we zes LEF-groepen begeleid uit zes verschillende gemeenten. Ook is onderzoek gestart naar de mate waarin *LEF* de doelstellingen die *LEF* beoogt met het traject van de Learning Community behaald, en wat kan er, indien nodig, gedaan worden om dit traject te verbeteren?

In opdracht van de – toenmalige – deputaten Aanvullende Steun Missionaire Projecten (ASMP) is in 2016 een onderzoeksproject gestart met verschillende focuspunten. Enerzijds een documentstudie gericht op een eigentijdse en richtinggevend typering van het begrip 'Gereformeerd'. Anderzijds een kwalitatief onderzoek binnen twee gemeenten naar de vraag hoe zij hun missionaire roeping hebben vormgegeven. In het kwalitatieve deel van dit onderzoek heeft prof. dr. S. Paas geparticipeerd met een model van 'duurzame en innovatieve kerken'. Dit model hebben we in 2016 al uitgewerkt naar een onderzoekstechnische opzet die leidend is geweest voor de twee casestudies. In 2017 zijn de casestudies afgerond en hebben we de verslagen van de casestudies opgesteld. We hebben de verslagen geanalyseerd en de resultaten daarvan gepresenteerd aan deputaten ASMP, inmiddels opgegaan in Deputaten Ondersteuning kerken, classes en missionaire projecten (verder DO). Presentatie van resultaten aan DO en bespreking daarvan, heeft geleid tot het besluit om een Kleine, Gereformeerde Missionaire Ecclesiologie op te stellen. In najaar 2017 is een eerste conceptversie geschreven. In 2018 zal deze afgerond worden en ontwikkelen we plannen om deze te delen met kerken.

Programmalijn Data en trends

In deze programmalijn zijn vervolgonderzoeken rond Gemeenschap, Ambtsdragers en een mogelijk onderzoek naar de financiële positie van de kerken geïnitieerd. Ook is een kwantitatieve analyse van alle 'Startpunt'-onderzoeken ondernomen, en is het

project Ambtsdragers 1.0 in een artikel-vorm gegoten, dat nu ter publicatie kan worden aangeboden.

Onderzoek

Het onderzoek van het Praktijkcentrum kent vier grote onderdelen:

1. Onderzoek TUK

Al het onderzoek dat vanuit de TUK op het gebied van de Praktische Theologie gedaan wordt, is onderdeel van het Praktijkcentrum. Op dit moment werken er twee AIO's aan de projecten 'Kerk en participatie. Een onderzoeksproject naar kerk-zijn in Hart van Vathorst (Amersfoort)' (einddatum 2020) en 'Beleving van het heilig Avondmaal. Onderzoek in drie GKv- en drie CGK-gemeenten' (2020). Projectleider hiervan is Hans Schaeffer.

In 2017 is een MA-onderzoek afgerond naar de motieven van GKv-leden die korter dan vijf jaar geleden zijn overgegaan naar de Vrije Baptisten Groningen (VBG).

Bovendien is een drietal BA-scripties geschreven: 'Liturgie, oefenschool voor het koninkrijk. Christus leren volgen in de gereformeerde eredienst'; 'Kringen in de gereformeerde context. Een literatuurstudie naar aanleiding, kansen, knelpunten en uitdagingen van werken met kringen'; en 'Godsbeeld en traditie in de GKv Barneveld-Voorthuizen'.

Daarnaast is een reeks publicaties geschreven door hoofdonderzoeker Hans Schaeffer. Een overzicht hiervan is te vinden in het jaarverslag van de TUK.

2. Onderzoek en student-inzet Viaa

In het afgelopen jaar 5 studenten Viaa stage gelopen bij het Praktijkcentrum. Studenten leren meedraaien in de adviespraktijk, voorstellen schrijven, avonden cursus geven en meedenken over beleid en visie van het Praktijk centrum. Omdat het werk van het Praktijkcentrum niet voor alle studenten Viaa is weggelegd is nagedacht over vereiste kwaliteiten en competenties van studenten om een jaarstage bij het PC te kunnen doen. We hebben positieve ervaringen opgedaan met het geven van een specifieke opdracht voor een stage, dat zal in het komend jaar voorgezet moeten worden.

Daarnaast zijn 3 afstudeeronderzoeken gestart door studenten Viaa. 1 daarvan is al afgerond, twee andere onderzoeken zullen voorjaar 2018 afgerond worden. Het afgeronde onderzoek ging over 'jonge mensen die geen ambtsdrager willen worden'. De twee lopende onderzoeken gaan over 'afwijkende meningen van millennials' en de 'beleving van laagopgeleiden van het kerkelijk leven'.

3. Onderzoeken op basis van financiering Steunfonds

Een tweede onderdeel zijn de onderzoeken die op basis van Steunfonds financiering worden uitgevoerd. De lopende projecten binnen dit onderdeel zijn allereerst: Project 'Stille kerkverlating' en Project 'Krimp'. Beide onderdelen zijn in 2016 begonnen in de ontwerpfase en zijn in 2017 verder uitgewerkt. Het uitvallen van medewerkers in verband met onder andere zwangerschapsverlof betekent – hoe mooi op zich ook – in een kleine organisatie direct een vertraging in de uitvoering van werkzaamheden. Met behulp van externe onderzoekers die konden worden ingezet, zijn deze in 2017 zover gevorderd dat naast het theoretisch kader ook het grootste gedeelte van de data-verzameling kon plaatsvinden. Deze onderzoeken zullen medio 2018 worden opgeleverd.

In 2017 zijn de projecten 'Geloofsverlating en uitverkiezing' en 'Project Liturgie (Project BLIJ)' afgerond. Dat waren ontwikkelprojecten (pilots) op basis waarvan nu een programma is ontwikkeld voor kerken.

4. Onderzoek vanwege kerkelijke gremia

Een derde onderdeel van ons onderzoek bestaat uit onderzoeken die vanwege kerkelijke gremia, zoals deputaatschappen of de Generale Synode zelf, van het Praktijkcentrum worden gevraagd. In deze categorie is verder gewerkt aan de opdrachten van deputaatschap ASMP over de identiteit en praktijk van gereformeerde gemeentestichtingsprojecten. Van dit onderzoek zijn (deel)rapporten verstuurd richting het deputaatschap dat deze voor hun eigen rapportage richting de Generale Synode Meppel 2017 gebruikt heeft. Het geheel zal medio 2018 helemaal zijn afgerond met een publicatie.

5. Onderzoek uit de systematische verwerking van dienstverlening

Een vierde onderdeel van het Praktijkcentrum-onderzoek is in ontwikkeling en betreft onderzoek dat voortkomt uit de systematische verwerking van dienstverlening en advies in de kerken. In 2016 heeft hiervoor vooronderzoek plaatsgevonden. Deels valt dit onderzoek onder de programmalijn 'Data en trends'. Op basis van deze verwerking is in 2017 een onderzoek gedaan naar ambten in de kerk, waarvan schriftelijke resultaten nu bij (vak)wetenschappelijke tijdschriften ter publicatie zijn aangeboden (verwacht 2018).

Hier vermeldenswaardige onderzoeksresultaten omvatten ook het congres 'Spot on! Licht op liturgie' op 25 november 2017 in Amersfoort, waarvan in het eerste nummer van *Dienst* in 2018 (jrg. 66 nr. 1) een aantal bijdragen is gepubliceerd.

Een volledige lijst met publicaties van medewerkers van het Praktijkcentrum in 2017 is te vinden op www.praktijkcentrum.org.

Onderwijs

Een sub-taakstelling van het Praktijkcentrum is toelevering van kennis en inzichten uit het werk van het Praktijkcentrum aan (de deelnemende) onderwijsinstellingen. Door medewerkers zijn verschillende directe bijdragen geleverd aan het onderwijs. De bijdragen van Henk Geertsema, Annemiek de Jonge, Wieke Malda, Hans Schaeffer en Hayo Wijma zijn als activiteit deel van hun reguliere aanstelling bij Viaa en de TUK. De inhouden worden natuurlijk gevoed door de werkzaamheden binnen het Praktijkcentrum.

Medewerker	TUK	Viaa	Anders
Anko Oussoren		Opleiding GPW/GL Modulehandleiding Leren 2 BV Coachingsvaardigheden - K33LE2BV - 2016-2017	
Hetty Pullen	Ontwikkeling materiaal PEP-cursus 'Preken tussen de leerlingen' (ism Dr. Kees van Dusseldorp)		Wetenschap in de kerk? Toerusting i.s.m. Forum C om het gesprek in de gemeente

			te stimuleren en te faciliteren
Moniek Mol			Workshop CGMV 55+ over Generaties
Annemiek de Jonge		<p>Collegeserie Inleiding theologisch handelen en integral mission. Toetsing hermeneutische vaardigheden. (Mede) Ontwerp: internationale minor Theological Action Research i.s.m. Ev. Hochschule Ludwigsburg. Minor Connecting professional; samenwerking HBO-V, SW en Theologie. Internationaal coördinator. Stage, minor en afstudeerbegeleiding. Beoordeling afstudeeronderzoek. Ontwerp nieuw afstudeertraject.</p>	<p>Expertmeeting duurzaam pionieren LOO-participant Lid kernteam Kerklab, organisatie retraite Kerklab over duurzaam pionieren.</p>
Hayo Wijma	<p>Gastdocent 'Basisprincipes Agogisch handelen' Ontwerp nieuwe onderwijs-eenheid i.s.m. docent Kerkrecht, Dr. C. van den Broeke. Uitvoeren colleges onderzoeksmethodologie voor Masterstudenten TU Kampen en beoordelen projectdocumenten'</p>	<p>Docent/Examinator theologische opleidingen: (mede)ontwikkeling Christelijke Gemeenschappen, Gemeenteopbouw, Theologisch-Agogisch handelen. (Mede) Ontwerp Internationale Minor 'Theological Action Research' i.s.m. Ev. Hochschule Ludwigsburg. Ontwerpen projectformats voor projecten Steunfonds. Onderzoeksontwerp 'leidinggeven en identiteit' (doorgeschoven naar 2018). Rapportage casestudies Gereformeerde Gemeentestichting. Auteur 1^e concept Kleine Gereformeerde Missionaire Ecclesiologie. Ontwerp en Uitvoering kwantitatieve sturingsinstrumenten rond Krimp. Begeleiding kerkenraden bij samenwerkingsvragen. Lid examencommissie Academie Social Work & Theologie. Lid Bestuur Waarderende Gemeenteopbouw. Lid bestuur 'Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk.</p>	<p>Theologische Universiteit Apeldoorn Docent: uitvoeren colleges Persoonlijke en Praktische Vorming in B-, C- en D-jaar.</p>

Hans Schaeffer	Universitair hoofddocent → inbreng ervaringen en kennis als hoofd onderzoek		
Wieke Malda		Docent/Examinator theologische opleidingen: (mede)ontwikkeling en uitvoering van de modules Ethiek, Heling, Hermeneutiek, Theologisch denken en Mens-zijn. Stage- en Afstudeerbegeleiding. Beoordeling afstudeeronderzoek. Ontwerp en uitvoering onderzoek naar (Stille) Kerkverlating. Alumnibeleid.	
Henk Geertsema	Docent → - onderzoeksmethodologie Ma-algemeen/Ma-predikant → - studentenonderzoek i.o.v. Prof. Dr. E. de Boer (ivm ziekte alleen start, vervangend docent uitvoering Hayo Wijma, MLD)	Docent → - Sociologie/Samenlevingen in Nederland - Geschiedenis sociaal werk en HBO-theologie - Mens, cultuur, religie	Examencommissie TU Apeldoorn (extern lid). Schrijver landelijk profiel 'sociaal werk in de wijk' t.b.v. Vereniging hoge-scholen + Addendum 'Verstrengelde wortels' tbv LOO's MWD en CMV, beide ism dr. M. Spierts. Lid Klachtencommissie Siriz. Docent Intensive Course 'Designing a Research Project', seminarie IRES/STRII Jakarta, Indonesia. Docent Masterclass UvA/HvA: De kracht van social werk.

Overzicht concrete output onderzoek en publicaties

Een overzicht van de concrete (onderzoeks)output (publicaties etc.) vindt u hieronder:

Medewerker	Aantal	Publicatie/Tijdschrift/uitgever	Aard tijdschrift/uitgave
Annemiek de Jonge		Publicatie Kleine gereformeerde missionaire ecclesiologie – onderzoeksrapport tbv ASMP Bijbels dagboek (maand oktober), medeschrijver/coördinator, samen met studenten Viaa Zonen & dochters profeteren; medeschrijver	Onderzoeksrapport Bevordering geloofsopbouw Publicatie kerkelijke vraagstukken
Jan Kuiper	53	OnderWeg, rubriek Praktijk lokaal Gereformeerde Kerkbode Groningen, Fryslan en Drenthe Handboek GKv: Jaaroverzicht	Bevordering geloofsopbouw gemeenteleden (22x) Kerkelijk meelevend (31x) Informatie kerken en kerkelijke ontwikkelingen
Hetty Pullen	2	OnderWeg	Bevordering geloofsopbouw gemeenteleden (2x)
Anko Oussoren	26	OnderWeg, jeugdwerkpagina OnderWeg, artikel Dienst Ook betrokken als redacteur bij Dienst	Bevordering geloofsopbouw gemeenteleden (22x) Bevordering geloofsopbouw gemeenteleden (2x) Ambtsdragersblad (2x)
Moniek Mol	3	OnderWeg	Bevordering geloofsopbouw gemeenteleden (3x)
Hayo Wijma		Publicatie Kleine gereformeerde missionaire ecclesiologie – onderzoeksrapport tbv ASMP Handboek voor voorgangers (in ontwerp, publicatie medio 2018); hoofdredacteur en (co)auteur	Onderzoeksrapport Kerkelijk betrokken
Hans Schaeffer	21	OnderWeg Christelijk Weekblad Kontekstueel Handelingen Soteria TU-bezinningsreeks Leiden: Brill Nederlands Dagblad Friesch Dagblad	Bevordering geloofsopbouw gemeenteleden (5x) Kerkelijk meelevend/ algemeen publiek (2x) Kerkelijk betrokken (4x) Wetenschappelijk (2x) Vakwetenschappelijk (1x) Boekbijdrage (1x) Boekbijdragen wetenschappelijk (3x) Kerkelijk meelevend/ algemeen publiek (1x) Kerkelijk meelevend/ algemeen publiek (2x)

Henk Geertsema	11	Dienst Christelijk Weekblad Overig	Ambtsdragersblad (2x) Algemeen publiek/kerkelijk meelevend (3x) Zorg&Welzijn (1x) Handelingen (1x i.s.m. Dr. J.H.F. Schaeffer)
Merijn Wijma	3	Artikel Krimp op www.praktijkcentrum.org Dienst (Oei, ik krimp) Handboek GKv 2017	Website Praktijkcentrum; project Krimp Ambtsdragersblad Bijlage bij jaaroverzicht

Symposia en PR-activiteiten

Op 25 november heeft het Praktijkcentrum in samenwerking met AKZ+, Weet wat je gelooft, PEP en Steunpunt Liturgie een werkdag georganiseerd over liturgie met de titel Spot on - Licht op liturgie. Hans Schaeffer heeft daar een lezing gehouden, Geranne Tamminga en Ingrid Plantinga hebben een workshop gegeven en stagiair Arjen Uil heeft een filmpje gepresenteerd. Uit de opkomst van 93 deelnemers bleek wel dat er behoefte is aan bezinning en toerusting rond liturgie. Ook in de gesprekken die er die dag gevoerd zijn kwam vaak de behoefte naar boven om hier meer mee bezig te zijn ook op lokaal niveau. Uit een evaluatie onder de deelnemers bleek met name een behoefte aan nog meer praktische handvatten om in de eigen gemeente de bezinning op liturgie op gang te brengen en de kwaliteit van liturgische inzet te verhogen. We denken nog na over een herhaling van deze dag en we hebben de ervaringen meegenomen in het definitieve ontwerp van ons eigen gemeenteproject Vieren met vreugde.

In december 2017 was er de werkconferentie 'Beperking als meerwaarde'. Deze middag stond in het teken van vragen als 'wat werkt en wat is ondersteunend in de geloofsbegeleiding van mensen met beperkingen in de kerk?' 'De verstandelijke beperkingen brengen een andere meerwaarde mee en hoe gaan we daar in de kerk mee om?'

Bijzonder! is als bijbelmateriaal als geheel pakket beschikbaar gekomen in 2017 en dit was voor het Praktijkcentrum en uitgeverij Buijten & Schipperheijn een concrete aanleiding voor deze werkconferentie. Het werd een ontmoeting tussen organisaties en betrokken gemeenteleden. M.m.v. ds. Joost Smit, dr. Johan Smit en Jose Korsaan (auteur Bijzonder!), waarbij methode, context van de kerkelijke omgeving en pastorale competenties onderwerpen van gesprek en uitwisseling waren.

Verder leverde het Praktijkcentrum in 2017 een bijdrage aan de *Jeugdleidersconferentie* en organiseerde bijeenkomsten *Wetenschap en de kerk en Preken tussen de leerlingen*. Daarnaast wordt door de medewerkers regelmatig acquisitie gepleegd om het werk voor het voetlicht te brengen. Vanuit het Praktijkcentrum zijn in 2017 elf nieuwsbrieven verstuurd. Ook is er tienmaal een bijdrage geleverd aan de GKv-nieuwsbrief.

Kwaliteitszorg

Alle adviseurs en onderzoekers van het Praktijkcentrum zijn op masterniveau opgeleid of zijn bezig hun mastergraad te behalen. Intervisie van adviseurs en een apart onderzoekersoverleg worden, naast opleidingen, intern ingezet als kwaliteitsbewaking.

Daarnaast wordt bezoek van congressen als bron voor deskundigheidsbevordering aangemoedigd, alsmede lidmaatschap van relevante professionele ondersteuningsorganen, zoals bijvoorbeeld het WKO (Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk).

Naast bovenstaande interne kwaliteitszorg vindt evaluatie plaats op waardering door gebruikers van de activiteiten. De respons op de uitgezonden evaluatieformulieren bedroeg in 2017 ongeveer 43% en is in rapportcijfers als volgt samen te vatten:

Evaluatie	Aantal activiteiten/ deelnemers	Gemiddelde score
Eenmalige toerusting via cursus of training, eenmalige adviesgesprekken		7,6
Trajectbegeleidingen		8,1
Symposia	gemiddeld 40 deelnemers	7,5

Financieel

De activiteiten van het Praktijkcentrum worden voor een belangrijk deel bekostigd door quota die vanuit de Gereformeerde Kerken worden ontvangen. Onderzoeken die door opdrachtgevers worden uitgezet, dienen een dekkende begroting te hebben. Tegenover dienstverlening aan kerken staat een vergoeding. Voor onderzoek dat niet door een externe opdrachtgever wordt geïnitieerd kan subsidie worden aangevraagd bij het Steunfonds Gereformeerde Kerken. In de toelichting op de jaarrekening is een specificatie te vinden.

De kosten van onderzoek betreffen inzet van eigen onderzoekers en inzet van medewerkers van andere organisaties, zoals de TUK en Vaa. De kosten van dienstverlening bestaan uit kosten van adviseurs. Ondersteunende diensten zijn deels in eigen dienst en worden deels ingehuurd.

Waar richten wij ons op in 2018?

Het jaarplan 2018 is voor inzage te vinden [via deze link](#).

Bestuur Praktijkcentrum

Drs. J. de Jong MCM CMC, voorzitter
Mevr. J. de Goeij - van Dooren AA, penningmeester
Drs. J. Schaap, MPM. (waarnemend Drs. M. Welmers – van den Berg)
R.E. Hoving, MCM.
Ds. S. de Jong

Dagelijkse leiding

Dr. H. Geertsema, directeur Praktijkcentrum
Dr. J.H.F. Schaeffer, hoofd onderzoek

Jaarrekening

Praktijkcentrum

2017

d.d. 4 juni 2018

Balans per 31 december 2017

(na resultaatbestemming)

A C T I V A	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
VASTE ACTIVA		
Inventaris	620	1.240
Kantoorapparatuur	<u>0</u>	<u>0</u>
	620	1.240
VORDERINGEN		
Vorderingen	56.305	89.466
LIQUIDE MIDDELEN		
Spaarrekening	82.153	87.604
Betaalrekening	<u>37.201</u>	<u>8.763</u>
	119.354	96.367
	176.279	187.073
P A S S I V A		
	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
EIGEN VERMOGEN		
Algemene reserve	95.353	100.095
SCHULDEN OP KORTE TERMIJN		
Crediteuren	80.926	86.978
	176.279	187.073

Staat van baten en lasten 2017

	Begroting 2018	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Baten	€	€	€	€
Quota	303.000	300.000	300.000	300.000
Dienstverlening en onderzoek	143.000	113.294	141.500	144.737
Derde geldstroom/giften	50.000	54.023	49.000	47.182
TOTAAL BESCHIKBAAR VOOR DOELSTELLING	496.000	467.317	490.500	491.919
Lasten				
Personeelskosten	459.800	432.674	436.100	404.374
Huisvestingskosten	12.100	11.009	12.500	10.840
Overige lasten	34.100	28.132	41.700	36.936
TOTAAL BESTEED AAN DOELSTELLING	506.000	471.815	490.300	452.150
Financieel resultaat				
Rentebaten	0	0	0	49
Rentelasten	-200	-244	-200	-239
	-200	-244	-200	-190
Overschot/tekort	-10.200	-4.742	0	39.579
Resultaatbestemming				
Algemene reserve	-10.200	-4.742	0	39.579
	-10.200	-4.742	0	39.579

Algemene toelichting

Waarderingsgrondslagen

De vaste activa zijn gewaardeerd op aanschaffingsprijs, verminderd met de afschrijvingen, bepaald op lineaire basis rekening houdend met de verwachte economische levensduur.

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde, eventueel onder aftrek van een voorziening wegens oninbaarheid.

De overige activa en passiva zijn - tenzij anders vermeld - gewaardeerd tegen nominale waarde.

De ontvangsten en uitgaven worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

Voor eventuele giften en donaties is dat het jaar waarin zij worden ontvangen.

Toelichting bij de balans per 31 december 2017

ACTIVA

Vaste activa	Inventaris	Kantoor- apparatuur	Totaal 2017
Stand per 1 januari			
Aanschafwaarde	3.100	1.200	4.300
Cumulatieve afschrijving	1.860	1.200	3.060
Boekwaarde	1.240	0	1.240
Mutaties in boekwaarde			
Investerings			
Boekjaar	0	0	0
Desinvesteringen	0	0	0
Afschrijvingen			
Boekjaar	620	0	620
Desinvesteringen	0	0	0
Totaal van de mutaties	-620	0	-620
Stand per 31 december			
Aanschafwaarde	3.100	1.200	4.300
Cumulatieve afschrijving	2.480	1.200	3.680
Boekwaarde	620	0	620
Afschrijvingspercentage	20%	50%	

De inventaris en kantoorapparatuur waren in 2014 tegen marktwaarde overgenomen van het Centrum Dienstverlening Gereformeerde Kerken.

Vorderingen	31-12-2017	31-12-2016
Advisering en onderzoeken	19.097	29.641
Personeelskosten Follow-UP	18.000	36.873
Bijdragen van het Steunfonds	15.945	15.362
Overige vorderingen	599	1.352
Vooruitbetaalde automatiseringskosten	0	3.582
Overige vooruitbetalingen	2.664	2.656
	56.305	89.466

Volgens afspraken met uitgeverij Buijten & Schipperheijn worden de personeelskosten van Follow-Up van 2017 betaalbaar gesteld vanaf oktober 2018.

Vanaf 2015 wordt medegebruik gemaakt van het automatiseringspakket van de Theologische Universiteit in Kampen. Hierbij wordt ook een bijdrage geleverd aan de ontwikkelingskosten.

Deze vooruitbetaalde automatiseringskosten zijn geactiveerd en worden in maximaal drie jaren, tot en met 2017, afgeschreven.

Liquide middelen	31-12-2017	31-12-2016
Spaarrekening		
Triodosbank ...99602	82.153	87.604
Betaalrekening		
Triodosbank ...89221	37.201	8.763

Het tegoed is vrij opneembaar.

P A S S I V A

Eigen vermogen	31-12-2017	31-12-2016
Algemene reserve		
Stand per 1 januari	100.095	60.516
Resultaatbestemming	-4.742	39.579
Stand per 31 december	95.353	100.095

Schulden op korte termijn

Crediteuren		
Belastingdienst	17.458	19.152
Pensioenfonds	839	765
Loopbaanbudget	2.812	2.223
Vakantiegeld/-dagen	5.056	7.736
Ziekteverzuimverzekering	0	2.382
Verrekeningen VIAA	7.608	6.293
Overige ontvangen rekeningen	29.069	14.382
Overige verrekeningen	18.084	34.045
	80.926	86.978

Toelichting bij de staat van baten en lasten 2017

	Begroting 2018	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
B A T E N	€	€	€	€
QUOTA	303.000	300.000	300.000	300.000

Vanaf 2015 ontvangt het Praktijkcentrum een rechtstreeks quotum van de landelijke GKv-kerken.

DIENSTVERLENING EN ONDERZOEK

Advies-/begeleidingstrajecten	108.500	89.035	108.000	99.938
Onderzoeksprojecten	15.000	3.374	15.000	12.909
Project Follow-UP jeugdcatechese	18.000	19.465	16.500	29.078
	141.500	111.874	139.500	141.925
Verkoop publicaties/materialen	1.500	1.420	2.000	2.812
	143.000	113.294	141.500	144.737

Vanaf 2015 is voorzien in deelname in het "Project Follow-up jeugdcatechese". De ontvangsten van auteursrechten en verkopen moeten voldoende zijn om 0,2 FTE personeelslid te financieren.

In 2016 waren voor het Project Follow-UP éénmalig extra opbrengsten: hoger aandeel bureaunkosten en winst 2014: € 6.807 en subsidie Stichting Pharus € 6.000.

DERDE GELDSTROOM/GIFTEN

Bijdrage Steunfonds voor projecten	50.000	53.958	49.000	36.737
Legaat	0	0		9.000
Overige giften	0	65	0	1.445
	50.000	54.023	49.000	47.182

Het Steunfonds Centrum Dienstverlening draagt bij aan de inzet voor o.a. onderzoeksprojecten.

In 2017 zijn de volgende onderzoeksprojecten geheel/gedeeltelijk uitgevoerd: Learning Community jeugdleiders € 12.993; Krimp kerken € 4.444; Liturgie € 7.777; Stille kerkverlating € 7.331, Kringen € 9.750, Participatie € 7.500 en geloofsverlating € 4.163.

In 2016 waren de volgende onderzoeksprojecten geheel/gedeeltelijk uitgevoerd: Learning Community jeugdleiders € 8.372; Krimp kerken € 2.550; Liturgie € 9.803; Stille kerkverlating € 3.262, Kringen € 5.250 en Participatie € 7.500.

	Begroting 2018	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
L A S T E N	€	€	€	€

PERSONEELSKOSTEN

Medewerkers in dienst Praktijkcentrum

Lonen en salarissen	218.300	210.195	205.500	194.578
Sociale lasten	38.800	33.466	37.400	33.079
Pensioenpremies	20.000	18.661	18.800	15.865
Kosten woon-/werkverkeer	9.200	7.605	7.500	7.363
Terugontv. zwangerschaps-/ziektégelden	0	-13.636	0	-10.410
	286.300	256.291	269.200	240.475

Eind 2017 betreft dit 9 medewerkers: 3,6 FTE onderzoekers/adviseurs en 0,72 FTE secretariële medewerkers. Het betreft allen arbeidsovereenkomsten voor onbepaalde termijn.

Eind 2016 betrof dit 10 medewerkers: 3,96 FTE onderzoekers/adviseurs en 0,72 FTE secretariële medewerker.

Inzet personeel VIAA en TU

Personeelskosten directeur	44.500	43.844	45.300	44.529
Inleen onderzoekers vanuit de VIAA	68.500	62.694	68.500	66.270
Inleen onderzoekers TU, overig	7.500	7.500	6.500	7.500
	120.500	114.038	120.300	118.299

Vanaf januari 2014 is de directeur werkzaam op basis van een overeenkomst voor gemene rekening met de VIAA (eerder Gereformeerde Hogeschool) voor onbepaalde termijn (0,4 FTE).

Verder zijn vanaf januari 2014 twee medewerkers als onderzoekers werkzaam op basis van een overeenkomst voor gemene rekening met de VIAA (0,6 FTE). Daarnaast een onderzoeker voor 0,1 FTE op basis van nacalculatie. Vanuit de Theologische Universiteit is één medewerker 'om niet' gedetacheerd bij het Praktijkcentrum (0,5 FTE) en neemt een medewerker voor 0,1 FTE 'om niet' deel aan het onderzoeksteam.

	Begroting 2018	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
	€	€	€	€
Inzet derden				
Inhuur medew. PR/communicatie	8.000	0	5.000	0
Inhuur medew. finan.adm.	17.500	17.874	17.000	18.920
Inzet freelancers uitvoering advieswerk	5.000	8.413	2.000	14.177
Inleen personeel voor innovatie	5.000	0	0	0
	35.500	26.287	24.000	33.097

De PR/communicatie wordt verzorgd door de adviseurs in vaste dienst; er zijn geen afspraken gemaakt om gebruik te maken van andere deskundigen.
Voor de uitvoering van de financiële- en salarisadministratie is een contract voor ongeveer 8 - 12 uren per week met Deputaten Financiën en Beheer.
Eventuele freelancers voor de uitvoering van advieswerk en innovatie worden ingezet op basis van specifieke projecten met een korte doorlooptijd.
De adviestrajecten worden zoveel mogelijk door de vaste medewerkers uitgevoerd.

Overige personeelskosten

Ziekteverzuimverzekering/arbo	9.000	5.285	5.600	6.065
Deskundigheidsbevordering	7.500	29.801	16.000	5.180
Wervings-/overige personeelskosten	1.000	972	1.000	1.258
	17.500	36.058	22.600	12.503

Voor de medewerkers in dienst van het Praktijkcentrum is een contract voor ziekteverzuimverzekering en arbodienstverlening afgesloten.

In 2017 is voor activiteiten van ontwikkeling identiteitsbewijs Praktijkcentrum € 18.728 besteed.

TOTAAL PERSONEELSKOSTEN	459.800	432.674	436.100	404.374
--------------------------------	----------------	----------------	----------------	----------------

HUISVESTINGSKOSTEN

Huur	p.m.	8.470	p.m.	8.470
Service-/schoonmaakkosten	p.m.	1.500	p.m.	1.815
Verzekeringen	p.m.	555	p.m.	555
Overige huisvestingskosten	p.m.	484	p.m.	0
		12.100	12.500	10.840

Vanaf 1 januari 2014 wordt gebruik gemaakt van de huisvesting in het pand van de VIAA, Grasdorpstraat in Zwolle.

OVERIGE LASTEN

Directe lasten

Reiskosten adviseurs/onderzoekers	5.500	4.859	4.500	7.040
Huur accommodaties/inzet sprekers	5.000	4.721	3.500	6.784
Drukwerk verkoopmaterialen publicaties	1.000	827	1.000	810
	11.500	10.407	9.000	14.634

Deze kosten hangen direct samen met de omzet van dienstverlening en onderzoek. Ze maken onderdeel uit van de in rekening gebrachte tarieven/prijzen.

	Begroting 2018	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
	€	€	€	€
PR en website				
Advertentiekosten	p.m.	2.104	p.m.	2.640
Kosten website	p.m.	1.384	p.m.	985
	3.600	3.488	7.000	3.625
Administratie-/beheerlasten				
Accountant-/advieskosten	3.000	3.025	3.000	3.025
Reis-/vergaderkosten bestuur/deputaten	1.000	1.026	3.000	981
Kantoormiddelen / computers	2.500	0	2.500	2.027
Licenties software / implementatiekosten	9.000	7.493	13.700	7.557
Telefoonkosten	1.000	860	1.000	860
Kopieer-/drukwerk-/portkosten	2.000	797	2.000	3.616
Overig overhead	500	1.036	500	611
	19.000	14.237	25.700	18.677
TOTAAL OVERIGE LASTEN	34.100	28.132	41.700	36.936

Vanaf 1 januari 2015 wordt voor de financiële- en projectadministratie medegebruik gemaakt van het administratieve systeem van de Theologische Universiteit.

Overige gegevens

Ondertekening

EMMELOORD
Ecopark 40,
8305 BK Emmeloord

T +31 (0)527 61 63 31
F +31 (0)527 61 74 32
E emmeloord@vivan.nl

KAMPEN
Scheerling 36,
8265 GD Kampen

T +31 (0)38 33 17 272
F +31 (0)38 33 20 782
E kampen@vivan.nl

URK
Postbus 37, 8320 AA Urk
Het Spijk 10, 8321 WT Urk

T +31 (0)527 68 46 00
F +31 (0)527 68 51 50
E urk@vivan.nl

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: Het Praktijkcentrum Gereformeerde Kerken

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van het Praktijkcentrum Gereformeerde Kerken te Zwolle gecontroleerd.

Naar ons oordeel is de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017 van het Praktijkcentrum Gereformeerde Kerken in alle van materieel belang zijnde aspecten opgesteld in overeenstemming met de door de entiteit gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de toelichting van de jaarrekening.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2017;
2. de staat van baten en lasten over 2017; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van het Praktijkcentrum Gereformeerde Kerken zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Benadrukking van de basis voor financiële verslaggeving en beperking in gebruik en verspreidingskring

Wij vestigen de aandacht op de toelichting van de jaarrekening waarin de basis voor financiële verslaggeving uiteen is gezet. De basis voor financiële verslaggeving betreft de door het praktijkcentrum gekozen grondslagen. Onze controleverklaring is derhalve uitsluitend bestemd voor de bestuursleden van het praktijkcentrum en dient niet te worden verspreid aan of worden gebruikt door anderen. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

B. Beschrijving van de verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de jaarrekening in overeenstemming met de door de entiteit gekozen en beschreven grondslagen zoals uiteengezet in de toelichting van de jaarrekening. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening de onderliggende transacties en gebeurtenissen zonder materiële afwijkingen weergeeft.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen van de interne beheersing.

Kampen, 12 juni 2018

Vivan accountants - adviseurs

M. van der Linde

Accountant-Administratieconsulent